

La responsabilitat històrica de les Institucions

Dr. Pere Voltes i Bou. Catedràtic d'Economia de la Universitat de Barcelona.

*Ponència presentada a la campanya: SETMANA PER LA PAU AL DISTRICTE DE SARRIÀ-SANT GERVASI
Barcelona, 1998*

Després de l'agraïment que em mereix la presència de vostès, l'hospitalitat d'aquesta casa i tan amables paraules, he d'expressar la satisfacció que hem produïx participar en aquest acte inaugural d'unes iniciatives plenes de transcendència, en el qual es transparenta una vegada més la voluntat de la regidoria i d'aquest Casal de construir un centre de vitalitat, progrés i foment de la cultura i dels valors cívics del Districte. Continua així una tradició ben antiga que va fer que, en més d'un sentit, l'antiga Barcelona rebés raigs d'il·luminació, d'estímul i d'orientació des de la vila de Sarrià: des dels convents, els col·legis tan prestigiosos, els centres d'investigació i ciència, les mansions aristocràtiques i les cases de bon nombre d'escriptors i artistes que vivien a Sarrià i baixaven a Barcelona, com encara diem.

Una d'aquestes iniciatives, i de les més glorioses, ha estat avui la de sumar-se a la campanya per la Carta de la Pau que continua els propòsits d'aquell metge exemplar que fou el Dr. Alfred Rubio de Castarlenas. Jo el vaig arribar a conèixer, la qual cosa m'enorgulleix, a la vegada que lamento que succeís fa molt anys, quan ell encara estava estudiant medicina, o l'havia tot just acabada, i jo era massa jove per valorar les dimensions d'aquella figura. Quan em van parlar fa uns mesos de col·laborar en l'apostolat de la pau em va agradar recordar aquella trobada de far decennis, massa superficial, i ara em fa l'efecte de continuar, a través de vostès i d'aquest acte, la conversa amb el Dr. Rubio.

L'ideal de la pau té molts enemics amagats i, curiosament, molts d'ells militen sota la bandera de progrés, com veurem de seguida. Aquest és un concepte que per ell mateix no s'enfronta gens amb el de pau, però que ha sigut tergiversat i manipulat per a protegir, en definitiva, la idea de guerra. Em refereixo al concepte de selecció natural, el qual ha estat exageradament atribuït en exclusiva a Charles Darwin i després ha estat també simplificat i radicalitzat en excés, fent carregar a Darwin amb un seguit de paròdies i desfiguracions caricaturesques de la seva concepció. La mateixa idea de lluita per la vida ja és una mena d'abreujament i agreujament de les idees de Darwin. Sens dubte és una frase perillosa, perquè sota l'aixopluc de la lluita per la vida i el fet que en ella han de guanyar els més capaços i els més forts, tothom es pot creure en el dret d'imposar-se als altres com si comptés amb les lleis naturals a favor. L'ideal ecologista actual, amb totes les seves coses i cosetes, resulta molt més proper a la defensa de la pau a través de la conservació de les coses tal com estan, que no pas un lema

de "campi qui pugui" que declari lliure actuació sobre el medi natural, i d'aquí pugui passar-se fàcilment a intervenir amb agressió en la vida de les persones.

La meditació sobre el futur de la humanitat és força antiga, com és prou sabut. I se'n podrien treure indicacions a la mateixa Bíblia i, evidentment, al pensament grec o llatí. Tucídides ja va dir que el coneixement de la història és un ajut per a la interpretació de l'esdevenidor i que aquest, ben orientat, s'assemblarà al passat o serà el seu igual. En contemplar les diferents teories i doctrines que s'han preocupat d'un tema tan grandios, se m'acut que es poden dividir en dues famílies que veurem.

Hi ha, dins de la primera, des de fa molt segles, la teoria que no hi ha res de nou sota el sol -com diu l'Eclesiastés- i això porta a creure que els esdeveniments humans es repeteixen en cicles o van canviant inevitablement per etapes, que al capdavall tornen a començar per allà on eren. Coses semblants ja les van dir Herodot i Lucreci, i el mateix Aristòtil, que afirmava que cada art i cada ciència han estat desenvolupats tant com és possible i després han tornat a caure i a extingir-se i, evidentment, a començar.

En temps més moderns, Vico, Spengler i Toynbee han propugnat concepcions de les cultures i societats com a organismes vius que neixen, creixen i moren. A l'ideal de la pau no li acaben de convenir aquestes versions, perquè en elles s'insinua d'alguna manera la idea d'enfrontament, degast, lluita i final de les institucions i les persones. Aquest concepte, en un altre llenguatge, s'apropa al que ens deia la teoria de la selecció natural i la lluita per a la vida. L'aspiració de viure en pau i de conrear la pau com una columna bàsica de la convivència, i una norma de la vida, es compagina millor amb el concepte cristià de la vida, cosa que no necessita massa demostracions, i que ara podem donar per òbvia evitant d'entrar en una espècie de sermó devot que no sóc jo el més indicat per predicar. Ara bé, hi ha altres concepcions de la vida i de la història que, sense ser essencialment cristianes, propugnen també una visió lineal de la marxa de la humanitat cap a un destí millor. Ho va suggerir Adam Smith, que era professor d'ètica amb la seva concepció d'una economia que podia assegurar una prosperitat infinitament creixent a qui complís les seves recomanacions. Ho va afirmar Hegel, amb una dialèctica de la història que assenyala que el progrés és inevitable i inacabable. I ho recull també Marx, deixeble seu en gran part, prometent també una evolució lineal de l'home cap a un demà cada vegada millor.

Aquestes doctrines tenen de bo per a nosaltres el fet de blasmar en tot cas la guerra i el conflicte com a motors necessaris per a la marxa col·lectiva. I l'aspirar a una pau que tan bon punt assolida està cridada a ser permanent i fixa per a tota l'eternitat. La idea sí que té interès en tant que, en refusar el criteri anterior dels cicles i les alternatives, se'ns priva a tots de l'excusa de pensar: "bé, això està malament, però, com que tot passa i tot torna, d'aquí un temps s'arranjarà tot sol". Aquest sofisma sí que és perillós per a l'ideal de pau i fa mal als qui

el prediquen, perquè, aplicat a la vida de cada dia, ve a representar una mena de relativisme moral i social dins del qual tot es despatxa, tot es tolera i tots s'excusa pensant que tot acabarà bé un dia o altre sense que ens hi haguem d'encaparrar gaire.

En contra de la hipòtesi dels cicles i les altrenances, hem d'exaltar, pel que fa a una convivència pacífica i grata, l'aportació de la bondat, de la cordialitat, de l'amabilitat ara mateix. Aquestes no són virtuts purament ornamentals de la sociabilitat, sinó que en formen part íntima i bàsica. Sant Tomàs d'Aquino deia categòricament: "Així com l'home no pot viure en societat sense la veritat, tampoc no hi pot viure sense complaença, perquè ningú no pot romandre tot el dia al costat d'una persona trista ni amb que no sigui amable. I així l'home està obligat a conviure amb els altres de forma que els sigui agradable". Sant Ambrosi havia dit: "Suprimiu en el tracte dels homes la benevolença i serà com si traguéssiu el sol del món". I ja que anem de sants continuem amb Santa Teresa, que no s'estava de dir: "En esto me daba el Señor gracia: en dar contento donde quiera que estuviese". I diu en un altra banda: "Así que, hermanas, todo lo que pudiereis sin ofensa a Dios, procurad ser afables i entender de manera con las personas que os trataren, que amen vuestra conversación, y deseen vuestra manera de vivir i tratar, que mucho hemos de procurar ser afables y agradar y contentar a las personas que tratamos". Amb tot això ens apropem a un concepte actiu, positiu i dinàmic de la pau i del viure en pau. Vivim, certament, en temps de tanta confusió que hom no se sorprèn de sentir que un matrimoni sigui elogiat, perquè s'avenen molt; que es digui que un indret és plaent, perquè no s'hi fan sorolls; que hom aplaudeixi uns amics, perquè no es barallen mai, o que un professional sobresurti, perquè fa la seva feina ben feta. És a dir, comptat i debatut, que és normal l'enfrontament, la saragata, el desordre i la desaprensió, i que cal lloar l'excepció i conrear-la com a cosa rara. Segons aquest mateix estil, és habitual considerar la pau com a absència de lluita, cosa veïna a entendre que constitueixi un pur entreacte entre dues batusses. En un món tan intercomunicat com el que tenim, té més importància que mai el fet de situar-se en l'actitud radicalment oposada: és a dir, vetllar per la restitució i la restauració de les condicions naturals, essencials i originàries, les quals consisteixen en el fet que la persona sigui lliure, intel·ligent i afectiva, coses, les tres, que la porten a viure en pau i ordre amb els altres. Una anàlisi ràpida de qualsevol conflicte, gros o petit, públic o privat, encamina aviat a la conclusió que intervenen en tanta manera els fets passats -els que hom denomina antecedents- que se sobreposen a l'elemental profit de viure bé el dia d'avui. No hi ha guerra, ni xoc, ni plet que no broti del passat, sovint remot, en forma tan tràgica com ridícula, plasmats en ressentiments. Aquesta mateixa paraula, dotada d'un "re" que conté un valor de rebot, rebuig, rèplica, revisió, retruc, que modifica i emmetzina el "sentiment" bàsic, ja s'explica sola com si proclamés que per a la persona és natural tenir sentiments, i el morbós i tort és conrear "ressentiments".

La Carta de la Pau té com un dels propòsits fonamentals el d'eliminar aquells ressentiments entre pobles, grups i persones, arrançant i corregint el passat, si és possible, i, en tot cas, postergar-lo a la necessitat de viure el dia d'avui amb quietud, afecte i ajut recíproc. Tothom hi pot contribuir i els governants tenen com a principal funció la d'abstenir-se de crear problemes.

Aquesta feina és nostra i ben nostra, com ho és l'elecció de parella, d'amics, de professió o d'esbarjos. En fomentar la pau cal que actuem amb el mateix amor i espontaneïtat que en aquestes manifestacions de la nostra persona.

No hi ha dubte que la pau perfecta i completa s'ha de fonamentar en la justícia i ningú no es pot astorar que la pau del món actual estigui tan plena d'esclètxes i llacunes, quan també ho està la justícia. L'èmfasi en la justícia ve assenyalat en la Carta de la Pau pel seu punt vuitè, que és el que en el programa d'aquestes glosses a Barcelona pertoca avui a Sarrià.

Aquest punt que coneixeu prou indica que els representants actuals de les institucions no són responsables de la conducta de les mateixes en el passat, ja que ells no hi eren. Però propugna que, sempre que es pugui, aquestes institucions lamentin públicament els mals i les injustícies comesos en temps passats. Aquesta recomanació demana ser ben entesa i ben aplicada perquè, si es multiplica com una mena de moda, en quedarà desvaloritzada poc temps l'actitud corresponent. Tenim, per exemple, el perdó demanat fa poc temps per l'Església Catòlica per la persecució de Galileu, que per altra banda va ser una persecució bastant suau i Galileu es va comportar com un trapella, però això enrobusteix el sentit del perdó demanat; i fins aquí tot va bé.

Es parla que l'Església demani altres perdons diversos i ara ja no recordo en quin estat es troba aquesta qüestió. I tampoc sé si hi ha altres corporacions d'un altre gènere que també demanin perdó. Potser hauria d'anar una mica més repartit això; i, si veiem que Espanya demana excuses per alguns aspectes de la seva actuació a Amèrica, també ens n'haurien de demanar a nosaltres algunes nacions que en el passat han explotat, envaït o perjudicat Espanya. I, com dèiem, tan dolent és que només ho facin uns pocs com que es posi tothom a demanar-se perdó per tots els fets de la història, la qual cosa seria grotesca i, al final, purament maquinal, talment com demanar perdó per sortir del metro quan hi ha aglomeració de gent. Una altra cosa és que nosaltres mateixos o les nostres famílies, o corporacions, o col·lectivitats, ens estiguem encara avui lucrant o gaudint d'una situació injusta, pretèrita, que exigeixi demanar perdó i reparar el dany. Acaba de sortir ara als Estats Units un llibre d'Edward Bowl que exhorta els blancs a demanar excuses als negres d'allà i reparar els danys que han sofert. Aquí sí que potser hi ha base i ocasió per fer-ho, sobretot si hom estudia rodalies, famílies o col·lectius on encara es vegi clar que la gent blanca d'un lloc d'avui frueix d'uns beneficis derivats d'haver explotat fins fa quatre dies la gent de color.

Tot plegat acaba de suggerir-nos un aspecte de la pau amb el qual vull posar terme a les meves paraules. La pau necessita ser estudiada, elaborada, treballada, vigilada constantment, perquè els seus enemics ho fan almenys amb la mateixa aplicació. I així la pau no resulta, no pot resultar, una mera inacció, una simple passivitat, un anar fent sense fer mal a ningú, perquè és un bé fràgil, delicat, ple de perills i amenaces i, per consegüent, exigeix ser vetllada i enriquida sense treva.